

Јасна Шамић и Нина Живанчевић

РОМАН ЗА СВЕ УНЕСРЕЂЕНЕ

Већ данима читам поезију и прозу Јасне Шамић и у процесу читања откривам да ми њено дело пружа извесно олакшање: све оно што сам намеравала да напишем о друштвено-историјским догађајима, да не кажем трагедијама и поремећајима у некадашњем југословенском друштву с краја двадесетог и у новим републикама двадесет и првог века, искрсава ми у њеној надасве прецизној и виспреној прози. Шамићева (у улози Гогољевог Бопчинског) ослобађа ме као своју посестриму и садруга у писању тешке дужности да поновно испишум дуге странице наших колективних животописа, пружајући помоћ мени – ауторки (у улози Допчинског). Реч је пре свега о њеном роману-реци *Девеџи вал* у који скочиш, који те као и свака река понесе са собом, неки се у њему утопе, неки избегну брзаке и испливају срећно на обалу, заувек измењени садржином романа. У спонтаном разговору о писању и књижевности, као и о околностима под којима се књижевне активности одвијају, разговарамо у Паризу, у епохи којом царује епидемија ковида и људски живот опет није на цени.

Нина Живанчевић: *На њој четири романа који је за мене њене најважније дело (гоброћудније, мање љуто у односу на остала), њи насловљаваш прво њојавље „Три Жене и једно дуго стољеће“. Да ли је ово „женски роман“ и колико се њој роман уписује у спису феминистичкој писма?*

Јасна Шамић: Прво, нисам била свјесна да је то дјело мање „љето“ од осталих мојих дјела. Ја бих рекла да је вјероватно сложеније од осталих, у којима сам као и у овом, имала намјеру да денунцирам неправду, злочин, да станем на страну нападених и невиних, да покажем да се посљедице злочина протежу стољећима на будуће генерације. То је била моја жеља, да ли сам успјела, то је друго питање.

А потом сам жељела преко различитих и сличних судбина неколико жена да покажем и трагедију једног човјека, а онда и цијеле једне породице, која је жртва револуција и ратова који су се дешавали у прошлом вијеку. Истовремено су сви ти чланови породице, било да су дошли у Сарајево као тачку гравитације, из Русије, Казања, или Аустрије и Беча, или из Сарајева одлазили у Париз, Истанбул и Њујорк, избјеглице, тачније номади, што су постали, не својом вољом и жељом за авантуром, него као жртве историје, тлачења, разарања, убијања. У основи тих недаћа стоје манијаци који су се нашли на челу одређених држава у одређено вријеме.

Ову књигу сам писала паралелно на француском и на босанском (српскохрватском, босанском варијантом), на француском носи назив *Les contrées des âmes errantes*, и врло мало се књига разликује од оне на нашем, славенском језику. С тим што сам, кад је ријеч о француској верзији, лауреат Стендалове награде (*Mission Stendhall*).

Радња се у роману дешава између Новосибирска и Њујорка, односно Ванкувера, пролазећи преко Казања, Одесе, Истанбула, Беча, Париза, Дубровника, Београда,

Лондона; а временски обухвата једно и по стољеће, обухватајући цијели 20. вијек са свим његовим ратовима, револуцијама и агресијама, са свим његовим злочинима и идеологијама, почев од „црвене“ бољшевичке, преко нацистичке, до балканско-барбарске и исламистичке. Хтјела сам да ту и градови имају готово исту улогу као и ликови, па сам на француском назвала књигу *Прегјели лушјајућих душа*. Једни су напуштали своје крајеве, као Лиза Казнаскава, због револуције, други у потрази за бољим животом, као Grete Tzschier, нашли су се у Сарајеву у једном часу, да би потом све те ликове нови ратови и друге недаће опет распршиле диљем свијета. Рекло би се да се трагедије надовезују на трагедије, везане за историју.

Роман се, у ствари, састоји од три романа, гдје у првом три жене говоре о својим животима, а у другом и трећем, Лена се сјећа свог живота са сапутником Аљошом, као и властитих пустиловина. Сви ликови, било да су Руси, судетски Нијемци, Аустријанци, или Босанци и Ашкенази, постали су дио једне велике породице, повезани Аљошином судбином, и његовим несталим оцем.

Што се феминизма тиче, ја не волим раздвајати људска бића, ни старе ни младе, ни женске ни мушке особе, ни одрасле од дјеце. Сви су они за мене исто – људи, што мислим да би опћенито требало да буде основни идентитет свих нас.

Нисам никад изучавала феминистички покрет, али цијеним раније феминистичке које су омогућиле женама како такве слободе и равноправности. Та равноправност није, међутим, постигнута, а најмање ће бити то с новокопонованим феминистичама и неофеминистичким покретом *MeToo*, који је препун мржње, и освете. За те хистеричне особе, сви мушкарци су свиње, а оне су више него што су борци за равноправност, обичне калкуланткиње које траже новце и освету. Ја посебно волим Ничеа као филозофа, а он је давно рекао – и слажем се, мада нисам присталица уопштавања (слажем се кад су неофеминистичке у питању) – да је у љубави као и у освети жена већи барбарин од мушкарца. Када сам била активни истраживач, као оријенталиста, и специјалиста за суфизам и османску књижевност, изучавала сам жене које су писале у Османском царству. Ниједној од њих није била потребна Симон де Бовоар, све су и без те феминистичке библије биле самосвојне, храбре, самосталне, заљубљене увијек, карактерне личности, могло би се данас рећи и феминистичке, које су знале да се изборе саме за своју слободу. Писале су углавном у 19. стољећу, суфијску поезију.

Ја посебно цијеним данас Елисабет Бадинтер која такође, али блаже него ја, не жели да раздваја полове, и заговара радије сличности међу половима него разлике међу њима. Мислим да ће до једнакости међу свим људима доћи онда кад не будемо истицали те разлике, него гледали само квалитете људи, али то што говорим чиста је утопија. Барем за сада. То што данас на све стране у Паризу видимо плакате о женским изложбама, о женској литератури, о женским пјесмама, гдје се критикује чак и класична музика јер у њој нема довољно жена, само је крајња хипокризија. Нико више не спомиње само сликаре, писце. Не, него жене. Али не спомиње мушко писмо ни мушку литературу. Та хипокризија ће скупо коштати и жене и мушкарце. Али медији су прво површни, ухвате се једне теме и не пуштају је једно вријеме да би је напустили убрзо за сва времена. А уз то су новинари већином кукавице, који гледају како вјетар пуше. Тек једно или двоје интелектуалца, као споменута Е. Бадинтер, или неки филозофи,

успротиве се владајућим темама, идеологијама, лобијима. Све је то повезано и са оним данас већ сасвим перветираним *politiquement correct* (политички коректним). Многе жене сјетиле су се одједном да су биле силоване прије неколико десетљећа и траже за то одштету. То ми се напосто гади. Као и то што је ријеч било које женке постала света, а она света крава, гдје су и сама питања о вјеродостојности њиховој постала опасна, напосто забрањена у овом часу, мада то нигдје не пише, јер је непожељна отворена критика таквих екстремизама који важе као прогрес. Све то не значи да нема злостављања жена, убијања, управо тамо гдје се не урла, али има и те како злостављања и дјеце, па и мушкараца у свијету. Неке дјеце, неких мушкараца, као и неких жена. И те како да има. Покрет *MeToo* би требало да се позабави свим угњетеним на свијету, а не само мржњом коју сију около, изазивајући страх на све стране.

Дакле, нисам феминистичка, и моја књига се не може смјестити у та писма, а није ми жао ако је „мањине“ те врсте неће читати. Роман је написан за све унесрећене, и оне који то нису, да виде да то постоји, као и за све невинне и оне који то нису, да виде шта су барбари чинили (иако је ово такође моја илузија), јер у свим револуцијама и ратовима настрадају прво невинне. И онда њихови потомци пате дуго, такође. Злочини и посљедице злочина се протежу унедоглед као валови након бацања каменчића у мирну воду.

Н. Ж.: *На почетику романа ти почињеш са причом о еџилу, цитираш Сенеку: ...нико не лута из чиста хира..., и тошово да парафразираш Овидија који каже да је еџил највећа мука и казна за човека – ошвараш роман доиста лично причом: Гледам жуте цигле преко пута балкона, бацам поглед на двориште: затвор усред Париза, иако је недавно уљепшан по укусу спекулатора који би да нас прода скупа са циглама. Овим си рекла мноштво кроз високу криштуру неолиберализма на Западу – шта је шеби Париз лично узео или одузео, а шта дао (што не беше у нас)?*

Ј. Ш.: Можда сам донекле већ одговорила и на ово питање. Нема идеалног режима, а демократија можда не ваља, али је боља од осталих, како је рекао Черчил, иако је ту цензуру и аутоцензуру у исти мах замијенило оно *politiquement correct*. Неолиберализам је непоштедан и уништава све око себе, осим неколицине најбогатијих, који се у свим кризама само још више обogaћују и никад им није доста. Мегаломанија никад, чини се, није била толико раширена него данас, и „успјешнија“, јер се скрива иза лијепих фраза о људским правима и зашитама права. Ако си самосталан умјетник, или самостални радник било које врсте, настрадао си. Дарвинизам се такође никад није показао актуелнији у друштву него данас. Мада смо видјели грозне идеологије и режиме и у прошлости. Само тзв. функционери овдје имају неку сигурност, знају да их неће избацити једног дана с посла, или из стана, да им неће одузети све из куће ако им ниси вратио путем такси све оно што си зарадио. Французи свуда у свијету дају лекције из морала, диче се својим слободама и системом, не питајући се зашто су други, странци, па и њихови грађани, несретни, незадовољни, депресивни. И кад се упитају неки од њих, немају рјешења. Жрвањ меље. Само неколицина људи уопште на планети добро живи. И не зна чак шта ће од богатства. То је новокомпоновано, вулгарно богатство, као што је то и велики дио умјетности и културе данас. Вулгарност

је свеприсутна, скупа с неолиберализмом. А индивидуа је немоћна: то је очито глобално тако, може се видјети и без наочала, и да ниси социолог. Вулгарност иде уз ту глобалност, а и то виде само неки. Овдје, ако си самосталац, не смијеш уз све то бити болестан. А знамо које су идеологије и режими заговарали апсолутно „здравље“. У овој демократији лијепа је постала само прича, али не и стварност. Ја лично овдје нисам ништа добила, без обзира на своју огромну енергију и битку коју сам водила, и рад који сам уложила – осим пасоша. Нисам то жељела, него признање за рад и знање, за студије, за дјеловање. Ту сам одбранила државни докторат из историје Балкана и суфизма, на дјелу једног пјесника који је писао на османском турском, суфијску поезију, изучавала сам дервишке редове, радила на RFI-у, била сарадник France Culture, предавала о Балкану на Универзитету *Marc Bloch*, али сам само преживљавала, јер нисам добила никад стални посао. И силом прилика постала сам избјеглица кад је избио рат на Балкану, јер сам све позиције изгубила, и као професор на Филозофском факултету у Сарајеву, и овдје. Осјетим се нарочито данас пониженом, кад правим биланс свог живота. У Француску нисам дошла као друге избјеглице, бјежећи од бомби и од глади, већ једино ради француске културе. Сви у мојој породици су били франкофони и франкофили; отац ми је предавао на Сорбони и на универзитету у Сарајеву француску књижевност, овдје смо брат и ја боравили као дјеца. Треба рећи да се Париз веома промијенио и срозао, ускоро ће ту живјети само *nouveaux riches* (новопечени богаташи), док умиру умјетност и књижевност. Парижани све више напуштају Париз, одлазе у провинцију, на село, природу. Ја у Француској нисам могла наћи ни издавача, него сам га нашла у Белгији.

Тако да након више деценија боравка овдје, двоструко више него што сам живјела на Балкану, размишљам о повратку, или о бијегу на неко друго мјесто у свијету. Пусто. Оно што најмање могу поднијети, то је хипокризија и нарцисоидност француске нације. Странац овдје увијек остаје странац. Сиоран је рекао да би Французи били изузетна нација да нису и најнарцисоиднија нација на свијету. Париз сам веома вољела и све му опраштала, али је мојој љубави с доласком ковида и лажи које смо слушали о томе, као и услед посљедица које смо доживјели, дошао крај. Раније сам мислила да немам новаца за живот, али да сам богата, јер се напајам изврском културом, изложбама, филмовима. Све је то сада прошлост. Видјела сам и радећи на RFI-у, да нема слободе, да нема властитог мишљења, зато сам изгубила посао. Владавина пирамиде је овдје одавно загарантована. Можемо наравно лајати као пси на мјесец, али ако желимо пристojну егзистенцију, морамо се покоравати. Покорити властите ставове, и онда кад немају везе ни са каквим радикализмом, аминovati шефовима и лобијима... Да не спомињем правду и правосуђе који овдје потичу из средњег вијека.

Н. Ж.: *Једна од главних јунакиња романа, Лиза Николајевна Казанскаја је руска бака Аљоше, једној од протагониста, која је у младости била пријатељица великој Толстој-ја, Претпостављам да је овај роман аутобиографској карактера, волела бих да нам кажеш ко је писац или писци који су на своје исмо извршили највећи ушпицај?*

Ј. Ш.: Не знам тачно ко је почео да утиче у дјетињству на мене. Као адолесцент, дијете, прочитала сам Д. Х. Лоренсовог *Љубавника леги Чешерли*, као и Моравијину

Римљанку, и Бокачов *Декамерон*, поред *Алисе у земљи чуда* и Андерсенових бајки које сам и касније стално читала и враћала им се; као и Достојевском, Толстоју, Чехову, Томасу Ману, Дикенсу, а потом сам открила Б. Сингера, Х. Милера, Л. Дарела, Канетија, и друге. Сви ти писци су за мене један писац и утицали су на мене. Поред филозофа, првенствено Ничеа и Сиорана, додала бих оријенталне ауторе, прије свега мистике и њихову поезију. Свим тим ауторима се враћам стално, они су моја библија, сви они утичу свакодневно на мене, јер читајући их изнова поново откривам оно што раније нисам код њих опазила. А то је истина о стварности, која је за мистике привид. Сан. Док је једина истина *оносћрано*. Јер и тако можемо назвати ту Тајну у коју мистици вјерују и коју још зову *Бој*. За мене су то мистици и европски пјесници које посебно волим, међу њима Бодлер и Марина Цветајева. У књизи *Мистици* и „*мистици*“, управо сам поредила неке концепте који се јављају код западних аутора, а који подсећају на концепте оријенталних мистика. Истовремено се и разликују од њих. Ту мислим првенствено на *Смрт* у *Венецији* и Манов концепт лијепога и смрти, или концепт вина код Бодлера и мистичких оријенталних пјесника. Мислим и на „*мистика*“ Мишиму, такође. И он је мој *maître*. Сви писци које волим, дакле, били су ми учитељи. Недавно сам открила и Мирка Ковача који ми се од свих балканских писаца највише допада. Али волим и Крлежине неке књиге, напосе Глембајеве. Вјероватно сам многе заборавила у овом часу. Али још увијек волим и бајке; писала сам за дјецу бајке које је мој син илустровао.

Н. Ж.: *Како је реч о храбрости, која је, по Аристотелу, врлина која гарантује све остале, занима ме колико ово њвоје храбро дело, лепо и храбро као канон Аристотелове естетике, може да се чита као историјски факат, постоји ли о раду Сарајеву пре и после Другој светској рати, а колико као индивидуална прича о њеном доласку у Париз и покушају да у њему живиш и остане?*

Ј. Ш.: Мој роман је књига о лутању, као што је и књига о патњама невиних и њиховим страдањима. Као што сам већ рекла, отуд и наслов књиге *Девети вал*, по слици познатог руског сликара Ајвазофског (19. в.), јерменског поријекла, која представља симбол страдања. Овај роман се базира на истинитим догађајима, иако је фикција, по свему што фикција подразумева. Мислим да је прилично документован, и он јесте и историјски роман, али и савремени роман, који говори и о садашњости преко прошлости. Може се читати/посматрати и као историјски факат, јер знамо да историја и није права наука, него интерпретација. То је, дакле, интерпретација историје, а трудила сам се да буде хумана интерпретација, односно, морам поновити, денунцијација зла. Ратови су нажалост наша збиља, свакодневица на овој планети. То је и моје виђење Сарајева какво је било раније и какво је постало доласком „демократије“. У исти мах, то је и моја лична прича, и „истинита“ прича о мом мужу, Аљоши у роману, прича о његовим родитељима и прецима. Једни су стигли из Русије, други из Аустроугарске. Његова прабаба је Финкиња, а дјед по мајци је Босанац, црногорског поријекла. То је роман за који се може рећи да је и биографски и аутобиографски. То је покушај да се исприча прича о мојим градовима, о мом Паризу, да се исприча мој долазак у Париз и опстанак у том граду, који се на исти начин као и Сарајево, промијенио, иако овдје није било ни директних бомби нити етничког чишћења.

Н. Ж.: У првом делу романа насловљеном „Три жене“ мајсторски комбинујеш историјску фактиографску трагу са личним, породичним усвојенима породице која је живела под чизмом сиаљинистичкој или аустројарској режима – колико си користила личне изворе (писма, белешке), а колико историјску трагу? За мене је он, по њежини подашак, одевен у паукову мрежу једној Солжењицини..

Ј. Ш.: У роману сам користила личне белешке, али и писма и белешке жена о којима сам писала, као и архиву свог мужа, његову причу о прецима, служећи се и историјским документима. Истовремено сам много читала о периодима о којима сам писала, јер писма и дневници који су били на располагању не слиједи увијек хронолошки догађаје. Морала сам се осигурати да ту не буде ништа апокрифно. Драго ми је ако има тежину једног Солжењицини, или како ти лијепо кажеш за роман да је „одевен у паукову мрежу“ овог нобеловца, којег најалост слабо познајем. Давно сам покушала читати *Огјел за рак*, али ме књига није превише дојмила.

Н. Ж.: Када говоримо о енциклопедичким књижевним уједињавањима, ојачавам код тебе извесно неоекспресионизам који није ни одомаћен ни омиљен у Француској – налазим да твој роман обилује приказима као на Бошовој слици (нпр. лик *деде с ојромним „уједињавањем“*). Твоја је књижевност веома филмична, кинематографска, или је ти видиш другачије?

Ј. Ш.: Многи су ми рекли да је моја литература филмична, и то ми се допада. Јер кад пишем, видим слике. Управо због тих слика слушала сам и музику док пишем, као и ријечи које пишем, те сам правила и представе у сарајевским и паришким позориштима. Радила сам и филмове за фестивале и босанску телевизију, највише документарне, али и два, три експериментална: код мене су ти жанрови повезани, иако ми неки спочитавају да сам *touche à tout*, тј. сваштар. Овоме додајем и научно истраживање, које ми је помогло у проседеу, структури, форми за коју се одређујем у фикцији. Кад спомињеш неоекспресионизам вјероватно мислиш да су у мојим романима присутни „одбацивање традиционалних стандарда композиције; амбивалентан и често горак емоционалан тон који одсликава суморан градски живот и његове вредности“... И бунтовништво, посебно према софистицираној апстракцији. Ја не волим нови роман, а он је утицао на многе књижевности, нарочито на модерну француску литературу, која за мене ни по чему није узорна.

Свјесна сам дакле да Французи не воле овакву литературу. Али ја се не знам прилагођавати, а и не желим. Цитирала сам Сенеку по коме свакако пишемо за једног читаоца. И у Француској има оних којима се оно што пишем јако свиђа. Читаоцима који су случајно, без помоћи икакве рекламе, дошли до неке моје књиге. Млађи критичар и pjesник, који предаје филозофију, Томас Демулин, један је од тих; посветио је мојим књигама двадесетак страница прије двије године у часопису *Les hommes sans epaules*. Он је случајно наишао на моју књигу поезије *Dans le lit d'un reve*, а онда и на романе.

Поређење с Бошом, макар само као метафора, за мене је јако ласкаво, јер је истина да су и моје „слике“, сцене, претрпане ликовима и догађајима, као и његове слике, које су изврсне, јако узбудљиве, са бројним чудним догађајима и фигурама, у којима

има и доста мистике. Могло би се рећи да и ја тако видим свијет. Боша одавно волим и често гледам његове слике по музејима. Иако имам још много других умјетника које волим и који ме инспиришу. Као веома млада, многим сликарима сам посветила пјесме, у мојим првим збиркама, *Исјечени ѿренуци* и *У хладу неке грује коже*. То искуство није код нас уобичајено, код нас на Балкану, гдје се више цијени „директан стих“, без алузије на културу. Појавио се лијеп осврт на моју књигу поезије и прозе *L'Amoureux des oiseaux* у листу *Фиџаро* кад је књига у билингвалном издању изашла у Стразбуру. Та књига је можда највише аутобиографског карактера, иако говори о другима. Писати о другима значи писати о себи, кажу стручњаци, а један француски писац каже, *да ѿсаѿи о себи, значи ѿсаѿи о другима*. Обе тврдње су тачне. Тако је и Бош сликао мој живот, а ја бошовски туђе животе, и можда, наше вријеме, као и она доба из наше даље и ближе прошлости.

Н. Ж.: *Мене су очарале ѿвоје филмичне слике Русије, на ѿример Новосибирска, које су боље неѿо оне у руским филмовима (нисам иѿак рекла „боље од оних у руским романима“); Одакле ѿаква, лично ѿвоја блискосѿ с Русијом и њеним народом?*

Ј. Ш.: Дивно је ако је тако. Моја блискост с Русијом потиче прво од чињенице да смо ми Словени блиски једни другима, настали из истог мјеста па се распршили на различите стране и што вјерујем у словенску душу, макар то био мит. Мајка ми је обожавала руску литературу, студирала руски, њен најдражи писац био је Достојевски... Мој први и посљедњи муж (два мужа, али један човјек) поријеклом је Рус, по бабушки, коју називам у роману онако како се звала и у стварном животу, Елизавета Лиза Казанскаја. Њен отац је познавао Лава Николајевича Толстоја и био судија за цијелу Казанску област. Била сам само једном у Русији, за вријеме комунизма, а Вања, мој муж, био је и у Сибиру, па ми је причао о томе. А Лиза Казанскаја рођена је у Сибиру, иако не у Новосибирску у коме је моја јунакиња врло кратко боравила. Све приче, тамо гдје недостају писани документи, дио су усменог казивања мога мужа о својој породици и прецима. Моји најдражи писци, они најближи, јесу руски класици: Толстој, Достојевски, Чехов – њиховим дјелима се непрестано враћам, јер знам да ме неће изневјерити. Они су можда чак несвјесно утицали на мене.

Н. Ж.: *У једном од ѿолаваља романа, у ѿричи о Ири и њеном сину Аљоши, сѿичемо целовиѿу слику о Сарајеву, космоѿолиѿском ѿраду 1960-их и 1970-их ѿодина, који је био можда ако не највећа метрѿола у бившој Јуѿославији, а онда сиѿурно највећа мешавина кулѿура, народа, еѿнија... Идеш ли данас уѿиѿије у Сарајево и ако да, какве ѿромене у њему заѿићеш и оѿажаш?*

Ј. Ш.: Ишла сам прије ове пандемије стално, боравила по шест мјесеци у њему, у ствари живјела паралелно с Паризом, али ковид је све пореметио. Уз све то, промјене након рата су за мене грозне. Саудијска Арабија и Катар уселили су се ту са својим типом ислама и настоје да униште босански. Уселили су се, наиме, као што се свугде дешава, својим петродоларима. Купују све, па и жене. Неки дервиши су ми говорили да има доста Босанки удатих за Саудијце; као треће или четврте жене оне своје мужеве готово никад не виђају, али им ови шаљу новце, што је тим младим женама довољно,

без обзира на то што им мужеви намећу успут и из даљине свој стил живота и религију. Саудијци праве и нове џамије чија архитектура одудара од наших старих историјских споменика и богомољки, а њихов салафитски ислам који се метиља код нас, нема везе с исламом који су практиковали и живјели наши преци. Студирала сам оријенталистику, истраживала тај дио свијета, читала сам много пута *Куран* и видјела да тамо нема ни помена нпр. о хиџабу, велу којим су покривене неке данашње муслиманке. (Да не кажем да се никад црна боја није носила код муслиманки у Босни, а данас их видимо замотане у црну одјећу од главе до пете.) Написала сам текст о том феномену у жељи да браним секуларизам, с идејом да су сви религијски знаци непримјерени на јавним мјестма и у јавним институцијама, а да је „махрама“ знак политичког ислама, а не вјере. Рекла сам да је „махрама“ знак покорности према мушкарцу, а не према Богу. Али је и то било довољно да свакодневно и то годинама добијам пријетње смрћу од новокомпонованих муслимана, па чак и муслиманки које су често у писмима биле веома вулгарне. Значи, вулгарност је допуштена, али је марама забрањена! (Ниједна неофеминистичка ни феминистичка ме није бранила, оне су задужене за мржњу мушкараца).

Такав ислам могао се уселити код нас захваљујући агресиви на Босну, и Карацићевом етничком чишћењу као и геноциду и урбициду који су починили барбари. То је последица тог злочина, што не оправдава нимало бошњачки национализам, исламузам и посебну врсту тоталитаризма који тамо владају здружени са непотизмом и корупцијом. Све то се одвија код нас отворено. Слобода је скоро апсолутна, у смислу да је схваћена не само као слобода говора (која подразумијева и слободу говора мржње) него и као убијање другог и другачијег. Мени се чини да је то дуга агонија коју преживљавају Сарајево и Босна, која је феномен по себи у много чему, а посебно у чињеници да људи који су тамо заједно живјели стољећима нису постали никада један народ, нису постали Босанци. Као што ми је невјероватно да многи Срби из Босне, посебно из РС, отворено мрзе земљу у којој су се родили, као што и католици из Херцеговине који хрле Хрватској, не трпе Босну.

Муслимани, Бошњаци (некад су све становнике Босне звали Бошњацима) данас воле више Турску од своје домовине. Често Ердогана називају својим предсједником. Славе турске побједице на фудбалским утакмицама као да су њихове итд. Једна жалосна ситуација. Али у Сарајеву и даље има дивних људи, талентованих уз то, и шарм града, неким чудом, још није нарушен, иако га мафија систематски руши већ годинама. Као што руши и урбанизам. Корупција је постала тамо нека банална појава.